

VLADO BOŽIĆ

STARI NATPISI U NEKIM HRVATSKIM ŠPILJAMA

Vlado Božić
Speleološki odsjek Hrvatskog planinarskog društva
"Željezničar" Zagreb
Trnjanska 5b
HR 10000 Zagreb

UDK: 551.44(497.5)
09:551.44(497.5)
Stručni članak
Ur.:2006-12-30

Jedan od dokaza nekadašnjeg posjećivanja i istraživanja špilja, posebno onih koje su lako dostupne i zato često posjećivane, ostavljanje je natpisa u njima. Oni noviji, smatra se, nagrđuju špilje, ali oni stariji, pogotovo ako su uz njih napisane i godine pisanja, danas su važan dokument pa ih speleozii bilježe i nastoje zaštititi. Najstariji takvi natpisi potječu iz okolice Senja, iz Vlaške peći, pisani bosančicom, nastali, vjeruje se između 1600. i 1650. Slijedi natpis u Druškoj peći na Učki iz 1637. pisan glagoljicom; više natpisa pisanih latinicom, iz Kraljičine špilje na Visu iz 1643., 1641., 1665. te kasnije iz 1815. i mladi; iz Gospodske špilje kod izvora Cetine iz 1775. i 1776., te mnogo njih iz 19. i 20. st. Natpisa iz 19. ima mnogo a značajniji su: iz špilje Samograd kod Perušića iz 1835. i 1888., iz špilje Rače na otoku Lastovu iz 1848., iz Donje Baračeve špilje kod Rakovice iz 1892., te više natpisa s kraja stoljeća iz špilje Biserujke na otoku Krku. Od natpisa iz 20. st. vrijedno je spomenuti natpis iz 1915. u Špiljarevoj ili Dezerterskoj špilji na Crnopcu, natpisi iz 1917. iz Metešičeve špilje kod Slunja i natpis iz 1934. iz špilje Veternice kod Zagreba.

Ključne riječi: špilje, natpisi, Hrvatska

UVOD

Jedan od nepobitnih dokaza boravka ljudi u špiljama su natpisi, obično napisani u blizini ulaza, ali ih ima i duboko u podzemlju, izvan dosega danjeg svjetla. Stavljanje potpisa i natpisa po stijenama špilja smatramo danas nagrđivanjem, međutim, ako su stari stotinjak i više godina onda imaju povijesnu vrijednost pa ih speleolozi posebno proučavaju i nastoje sačuvati.

U susjednoj Sloveniji takvih natpisa ima od 13. st. pa do današnjih dana, a u Hrvatskoj su za sada poznati tek od 17. st. Najstariji trenutno poznati takvi natpisi nalaze se u Hrvatskoj uz naše more, blizu Senja, na Učki i na otoku Lastovu, a napisani su u prvoj polovici 17. st.

PRIKAZ STARIH NATPISA

Špilja Vlaška peć

Špilja se nalazi sjeverno od Senja, blizu autokampa Kozica, duga je šezdesetak metara, prostrana, za vedra dana u cijelosti osvijetljena danjim svjetlom.

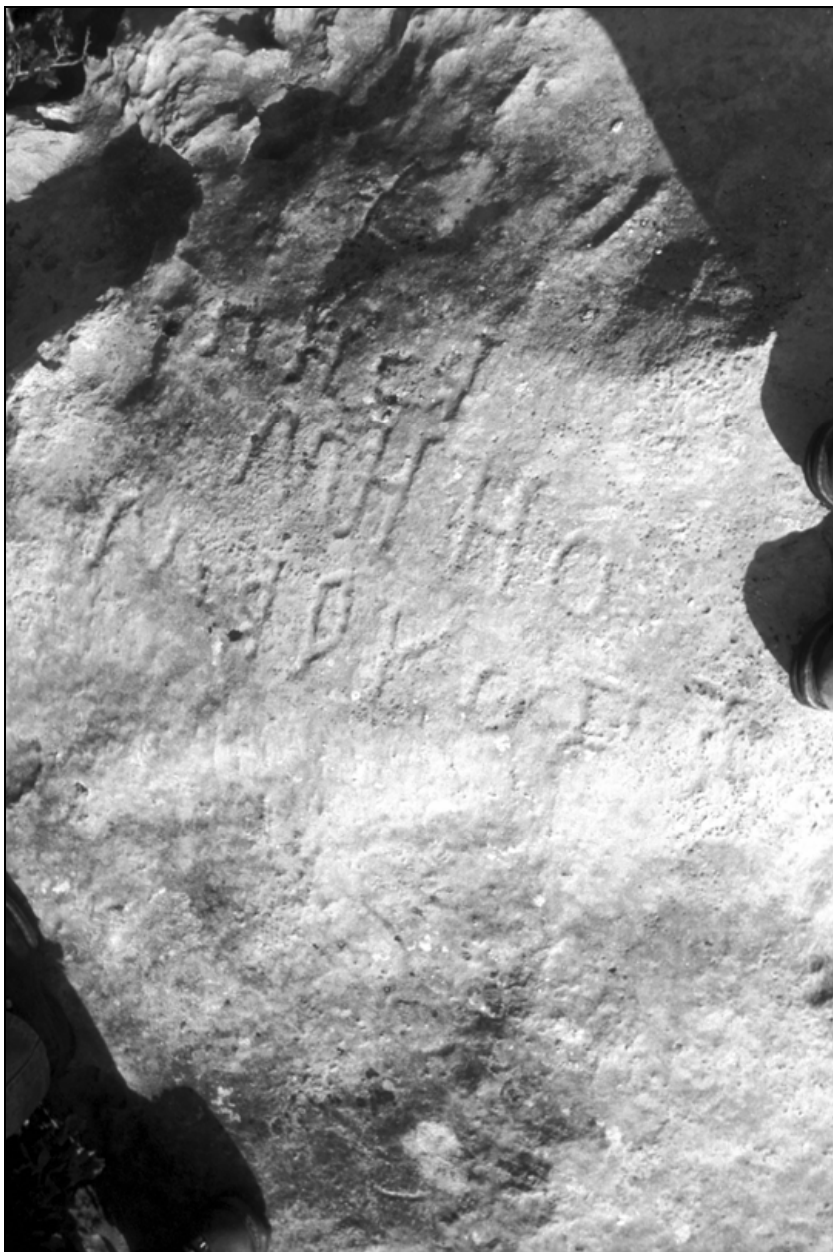
Natpis kod Vlaške peći uklesan je na jednom ravnom kamenu na tlu oko 7 m sjeverno od otvora špilje, ne u samoj špilji. Taj su natpis pokušali protumačiti Ivan Kukuljević-Sakcinski i Stjepan Vuksan, ali nisu uspjeli, kao ni Josip Poljak.¹ Više su o natpisu pisali Šefik Bešlagić, Ante Glavičić i Vlado Božić.² Natpis je pisan u tri reda, veličina slova je 12 - 15 cm. Šefik Bešlagić je ustanovio da je tekst pisan bosančicom, "ali nevješto", a isto je ustanovio i Ante Glavičić, odnosno da pojedina slova nisu pisana pravilno. Tekst su pročitali kao MARKOVIĆ MIIO PISA. Proučavajući ovaj tekst ustanovio sam međutim da je klesar, koji je klesao natpis, bio nepismen. On je tekst dobio napisan na nekoj tkanini ili koži, koju je stavio na kamen i dobio otisak teksta koji nije razumio, ali ga je isklesao. Da bi ovaj tekst bolje snimio Ante Glavičić je udubljenja slova pojačao crnom bojom i onda fotografirao. Ja sam tu njegovu fotografiju iskoristio tako da sam na nju stavio ogledalo i u njemu dobio pravi tekst natpisa, lako čitljiv bosančicom, tj. ПИКА МННО МАПКОВИЋ, odnosno pisano latinicom PISA MIIO MARKOVIĆ. Ovaj tekst je jako izložen koroziji i sigurno će kroz izvjesno vrijeme nestati pa bi zbog toga bilo dobro ga zaštititi na neki način.

Na osnovi drugih pisanih dokumenata Bešlagić i Glavičić su ustanovili da su Markovići doselili u okolicu Senja i Krmpota iz Bosne početkom 17. st., pa najvjerojatnije i taj natpis potječe iz tog razdoblja, tj. između 1600. i 1650. Da su ti doseljenici posjetili i špilju nema sumnje, jer je sva okolica špilje nekada bila obrađivana. Tu je uzgajana vinova loza i razno voće, ali je danas sve zapušteno i zaraslo u makiju. Špilja je bila nastavana i posjećivana od mlađeg kamenog doba, preko brončanog doba i antike gotovo do današnjih dana. Dokaz tome su iskopine iz špilje i obližnje gradine.³

¹ I. KUKULJEVIĆ – SAKCINSKI, 1891, 313; S. VUKSAN, 1909, 16-18.

² Š. BEŠLAGIĆ, 1975, 141-147; A. GLAVIČIĆ, 1981 – 1982, 89-90; V. BOŽIĆ, 1992, 43-47.

³ A. GLAVIČIĆ, 1967 – 1969, 8-11; P. VRANJICAN – S. FORENBAHER, 1985, 53-55; S. FORENBAHER, 1987, 83-97.

Sl. 1. Kamen pored špilje Vlaška peć s uklesanim natpisom

Natpisa ima i u ulaznom dijelu špilje. Na istočnom zidu špilje, petnaestak metara od ulaza, na danjem svjetlu, na oko 2 m iznad tla, moguće je vidjeti slova veličine desetak cm, pisana bijelom bojom (možda prstom). Slova su bila dio teksta koji je djelomično prekrrio tanki sloj sigovine. Šefik Bešlagić je mišljenja da je i ovaj tekst bio pisan bosančicom i da možda pripada istom razdoblju kao i uklesani tekst pokraj špilje. Uz ovaj djelomični tekst nacrtana su i dva križa, jedan desetak metara južnije a jedan oko jedan metar sjevernije. Jesu li križevi u vezi s tekстом nije poznato. Ovaj tekst bi bilo dobro još proučiti što zahtijeva skidanje sigastog sloja sa slova.

Sl. 2. Glagoljaški natpis LR 1637 u špilji Druška peć iznad Mošćeničke drage

Špilja Druška peć

Prvi natpis kojemu znamo godinu pisanja nalazi se u špilji Druška peć, iznad Mošćeničke drage na Učkoj. Na taj je natpis upozorio Branko Fučić⁴, koji je natpis precrtao. O špilji su pisali Ivan Vajkard Valvasor i Mirko Malez,⁵ ali natpisa nisu vidjeli. Mirko Malez ga je spomenuo na temelju teksta Branka Fučića. Zainteresirani Fučićevim tekstom špilju su posjetili članovi Speleološkog odsjeka Planinarskog društva "Željezničar" iz Zagreba te ga 1997. fotografirali⁶. Ovaj se natpis ne nalazi u samoj špilji Druškoj peći već u teže dostupnoj špiljici, desetak metara desno od Druške peći, u nastavku strme, visoke pukotine koja nakon desetak metara uspona pravi malu pukotinsku špilju. Tu se, uz danje svjetlo, može

⁴ B. FUČIĆ, 1982, 249.

⁵ V. BOŽIĆ, 1995, 35-39; M. MALEZ, 1984, 73-102.

⁶ V. BOŽIĆ, 1999, 27-29.

vidjeti natpis "LR 1637" pisan dijelom glagoljicom (slova LR) i dijelom arapskim brojkama (1637). Brojčani dio natpisa pisan je kao glagoljicom, tj. između brojki stavljene su točke kako se glagoljicom stavljaju točke između slova koja označuju brojke. Slova LR vjerojatno su inicijali glagoljaša koji je ovo pisao, a brojka 1637 vjerojatno je godina pisanja. Svaka čast glagoljašu koji se popeo u ovu špiljicu i uklesao ovaj natpis.

Kraljičina špilja

Više natpisa iz sredine 17. st. nađeno je u Kraljičinoj ili Tvrdoj špilji na sjeverozapadnom dijelu otoka Visa. Nekoliko uklesanih natpisa nalazi se na desnoj stijeni, u dosegu danjeg svjetla, oko jedan metar iznad tla ove lijepo zasigane špilje, duge šezdesetak metara. Više njih ispisan je oštrom predmetom (možda nožem) po raznim sigama po cijeloj špilji. O tim je natpisima prvi pisao P. R. Sausović (1886) i zabilježio više natpisa,⁷ od kojih neke današnji speleolozi ne mogu naći. Dobro su vidljivi natpisi u ulaznom dijelu špilje (najizraženiji je natpis G+P 1641). U špilji je moguće naći i natpise: NV 1643, D 1645, BL 1646, 1652 AC, a od mlađih 1815 DR i MARDESICH 1818. O špilji i o otoku Visu, među brojnim piscima pisali su Grga Novak i Vlado Božić.⁸ Nitko, nažalost, nije ustanovio tko su bili ljudi koji su ispisali navedene natpise.

Zanimljivo je da su najstariji natpisi nastali na više različitih mjesta ali nekako u isto vrijeme. Razlog tomu su političke i gospodarske prilike na Jadranu, odnosno prestanak ratova i oživljavanje gospodarstva. Ljudi su tada imali nešto slobodnog vremena, te su ga iskoristili za posjećivanje špilja, što se može smatrati početkom špiljskog turizma u Hrvatskoj.

Sl. 3. Natpis 1815 DR iz ulaznog dijela Kraljičine špilje na otoku Visu

⁷ P. R. SAUSOVIĆ, 1886, 313.

⁸ G. NOVAK, 1961, 109; V. BOŽIĆ, 1987, 178-179.

Gospodska špilja

Špilja se nalazi oko 800 m sjeverno od izvora Glavaš rijeke Cetine i danas je istražena u dužini od preko 2 km a još se istražuje, uglavnom preronjavanjem potopljenih kanala.

Natpisi iz 18. st. nađeni su jedino u toj, Gospodskoj špilji kod izvora Cetine. Iz povijesti speleologije je poznato da je talijanski opat Alberto Fortis 1774. objavio knjigu *Put po Dalmaciji* i u njoj opisao istraživanje špilje "kod prvog izvora Cetine".⁹ Speleolozi su ustanovili da je Fortis istražio Rudelićevu špilju (današnji naziv), a ne Gospodsku. Ni opisom rodnog kraja, ni opisom istraživanja špilje mladi Sinjanin Ivan Lovrić nije bio zadovoljan pa je sam poduzeo istraživanje špilje, za koju je mislio da ju je istraživao Fortis, a koja danas nosi naziv Gospodska. Svoj opis špilje koju je istraživao 1775. objavio je 1776. u knjizi *Bilješke o Putu po Dalmaciji*.¹⁰ Prošao je Glavni kanal (oko 180 m) i došao do okomice od 17 m, nju je svladao i nakon još nekoliko stotina metara došao do sifonskog jezera. Na mjestu gdje su ga čekali njegovi pomagači, tj. iznad okomice od 17 m, nađen je na kosom stropu špilje, plamenom svijeće ispisan natpis GRBOVICH 1775. Bio je to vjerojatno jedan od Lovrićevih pomagača.

Oko stotinjak metara od ulaza, na suženju među sigama koje speleolozi zovu "Vrata" nađen je natpis 1776 ugraviran vjerojatno nožem. I ovaj je natpis mogao napisati netko od Lovrićevih suputnika koji je kasnije posjetio špilju.

Tu, u blizini "Vratiju", kao i po svim stijenama Glavnog kanala ima "bezbroj" raznih natpisa, ali je jedan posebno zanimljiv jer ga je napisao dr. Jakov Chiudina, liječnik iz Vrlike. On je zajedno s imućnijom gospodom koja se iz Splita, pred kolerom, sklonila u Vrliku, posjetio špilju. I on je prošao cijeli Glavni kaanal, spustio se niz 17 m duboku okomicu, došao do sifona i vraćajući se zastao kod "Vratiju", i tu, nožem ispisa sljedeći natpis "Del giovine animuso, serba o visulatare, grato ricordo" ili kako je sam poslije napisao u svojoj knjižici *Vrlika* "Pohodniče, smjela mladića sjećaj se prijatno".¹¹ Nažalost, taj je tekst danas teško čitljiv jer je prekriven drugim potpisima, ali je dobro vidljiv potpis "Chiudina". Opis ovog Chiudinina istraživanja prenio je Dragutin Hirc.¹²

Špilja je dobila ime Gospodska po brojnoj gospodi koja su je tada, sredinom 19. st., posjećivala. Radi te gospode u ulaznom dijelu špilje sagrađene su kamene stube. Gospodu je po špilji vodio neki hajduk Šaraban.

⁹ A. FORTIS, 1984, 188-193.

¹⁰ I. LOVRIĆ, 1948, 11-20.

¹¹ J. CHIUDINA, 1885, 15-18.

¹² D. HIRC, 1905, 588-590.

Sl. 4. Natpis GRBOVICH 1775 napisan kraj okomice od 17 m u Gospodskoj špilji kod izvora Cetine

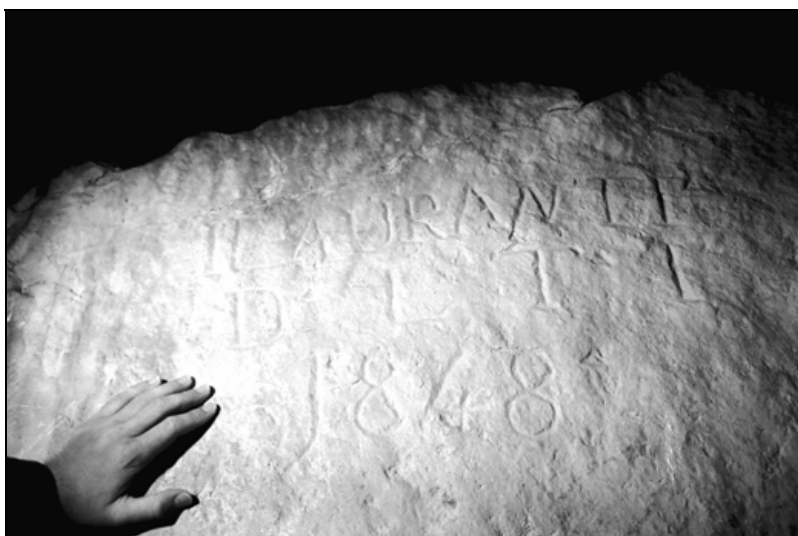

Sl. 5. Natpis 1835 na stalagmitu u najnižem dijelu Gospodska špilja kod izvora Cetine

Špilja Samograd

Najraniji, trenutno poznati, natpis iz 19. st. nalazi se u špilji Samograd kod Perušića u Lici, danas turistički uređenoj špilji. Tu su špilju (dugu oko 220 m) u vrijeme Vojne krajine čuvali vojnici radi opskrbljivanja pitkom vodom. Na najnižem dijelu špilje, pedesetak metara ispod razine ulaza, nalazi se (sada) povremeno jezerce, a nedaleko od njega nekoliko velikih kupastih stalagmita. Na jednom od njih moguće je pročitati olovkom ispisana imena: Cadolino, Skarich, Belsich, Frisigni, Wariurak i Komoranich te godina 1835. Najvjerojatnije se ta imena odnose na časnike koji su bili zaduženi za čuvanje špilje. O špilji je prvi pisao Julije Fras,¹³ a poslije mnogo drugih autora. Istraživanje i detaljno proučavanje špilje obavio je Mirko Malez.¹⁴

Radi uređenja špilje za turističko posjećivanje u Perušiću je 1886. osnovan poseban Odbor koji je kroz tri godine uspio špilju osposobiti za posjećivanje. Svečano otvaranje upriličeno je 6. kolovoza 1889.¹⁵ Za vrijeme uređivanja špilje mnogo je ljudi boravilo u špilji. Vjerojatno se tada, na stijeni između prvog mosta i jezera, potpisao netko od graditelja stuba odnosno Odbora za uređenje špilje. Moguće je pročitati: Vladimir Vranić i Ivan Domazet 1888. Iz kasnijih razdoblja u špilji ima mnogo potpisa.

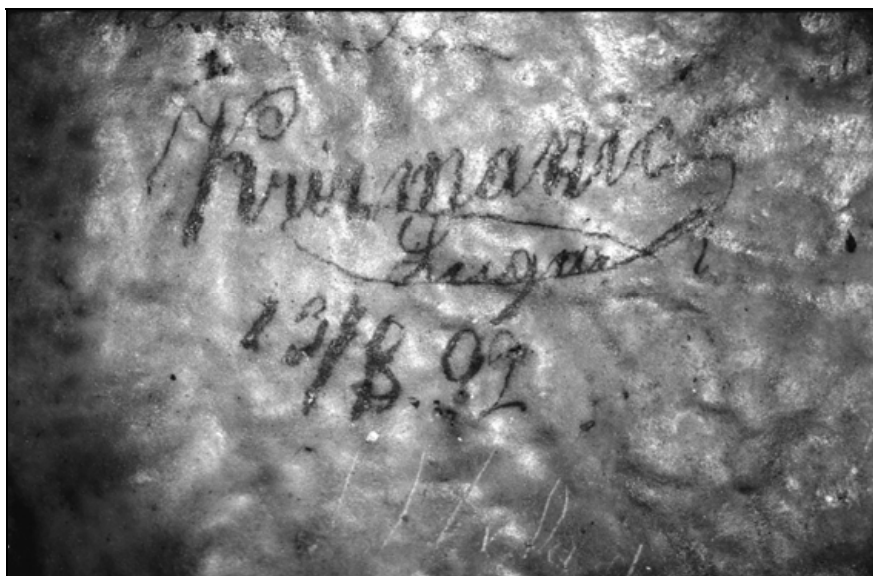

Sl. 6. Uklesani natpis IL AURANTE D ' L ' T ' I 1848 u špilji Rača na otoku Lastovu

¹³ J. FRAS, 1988, 171.

¹⁴ M. MALEZ, 1962, 150-153; ISTI, 1964, 11.

¹⁵ V. BOŽIĆ, 1990, 79-80.

Sl. 7. Baračeva špilja, potpis: Krizmanić, lugar, 13/8.1892.

Špilja Rača

Na otoku Lastovu, na njegovom jugoistočnom dijelu, oko 4 km od mjesta Lastova, ili oko pol sata hoda od Skrivene luke do koje se može doći cestom iz Lastova, nalazi se ulaz u špilju Raču, dugu sedamdesetak metara. Špilja je bila nastavana od mlađeg kamenog doba, preko brončanog doba i helenističkog naseljavanja naših otoka, ali je od tada bila zapuštena, tj. nije bila naseljena. Špilja je "ponovno otkrivena" 1848. kada su u velikoj ulaznoj dvorani tijekom 19. i 20. st. obavljena arheološka iskapanja. Na jednom velikom kamenu u ulaznoj dvorani uklesan je natpis IL AURANTE D'LT'I 1848. Najcjelovitije arheološko istraživanje obavio je Grga Novak, a speleološko Slavko Marjanac.¹⁶ Iako je o ovoj špilji pisalo još nekoliko autora, npr. Marinko Gjivoje,¹⁷ ovaj natpis spomenuo je jedino Slavko Marjanac.

Baračeve špilje

Koncem 19. st. mnogo je ljudi posjećivalo špilje i u njima ostavljalo svoje potpise. Neki su vezani uz određene događaje ali većina ih nije. Jedan potpis

¹⁶ G. NOVAK, 1956, 227-230; S. MARJANAC, 1956, 10-19.

¹⁷ M. GJIVOJE, 1951, 154-159.

vezan uz određen događaj napisan je 1892., kada su u Novoj Kršlji kraj Rakovice na Kordunu, na svečan način za turističke posjete otvorene Baraćeve špilje, Gornja i Donja. Nešto prije, geolog Mijo Kišpatić u Ogulinu je osnovao Odbor za uređenje špilja koji je uz pomoć općine uredio špilje za prihvata posjetitelja. Svečanost je upriličena 14. kolovoza 1892., uz nastup pjevačkog zbora i velikog slavlja ispred špilja.¹⁸ Mnogo je raznih ljudi tada posjetilo špilju. Ali, špilju su ljudi posjećivali i prije službenog otvorenja. Među tim ljudima bio je i lugar Krizmanić, koji je na kraju Donje Baraćeve špilje, uz ostale potpise, stavio i svoj. Olovkom je napisao: Krizmanić, lugar 13/8 1892., napisan dakle dan prije svečanog otvaranja.¹⁹ Desetak godina poslije špilje su bile zapuštene i takve su ostale sve do pred nekoliko godina kada je počelo njihovo obnavljanje. Danas je za posjet turista osposobljena samo Gornja špilja, dok se Donja još uređuje.²⁰

Sl. 8. Natpis Lukić 1897 u špilji Biserujka na otoku Krku

Špilja Biserujka

Zadnjih godina 19. st. mnogo je posjećivana špilja Biserujka na otoku Krku, danas lijepo uređena turistička špilja (duga 110 m). Otkrivena je još

¹⁸ S. BOŽIČEVIĆ, 1956, 300-314; M. GARAŠIĆ, 1991, 53-55.

¹⁹ V. BOŽIĆ, 1975, 2-6.

²⁰ T. KOVAČEVIĆ, 2003, 1-48.

1834., zaštićena vratima i čuvana, ali ipak provaljivana i posjećivana bez nadzora. Ta se špilja u Hrvatskoj spominje kao prva, u kojoj su ljudi načinili štetu lomljenjem stupa i za to bili strogo kažnjeni. Koncem 19. st. i tijekom 20. st. bilo je više pokušaja da se špilja uredi za turističko posjećivanje, što je povremeno i uspijevalo, ali je konačno uređenje ostvareno tek pred nekoliko godina. U razdoblju od konca 19. st. pa do Drugog svjetskog rata špilju su nekontrolirano posjećivali mnogi stanovnici otoka i posjetitelji iz obližnjih turističkih mjesta (Crikvenice, Sušaka), pa iz tog razdoblja ima najviše potpisa, naročito od sredine špilje pa do njezina kraja. Mnogi su natpisi već slabo vidljivi, ali još ih ima dobro vidljivih, kao npr. Lukić 1897 i Lesica 1899. I o ovoj je špilji mnogo pisano, a natpisi u njoj spominjani su samo usput.²¹

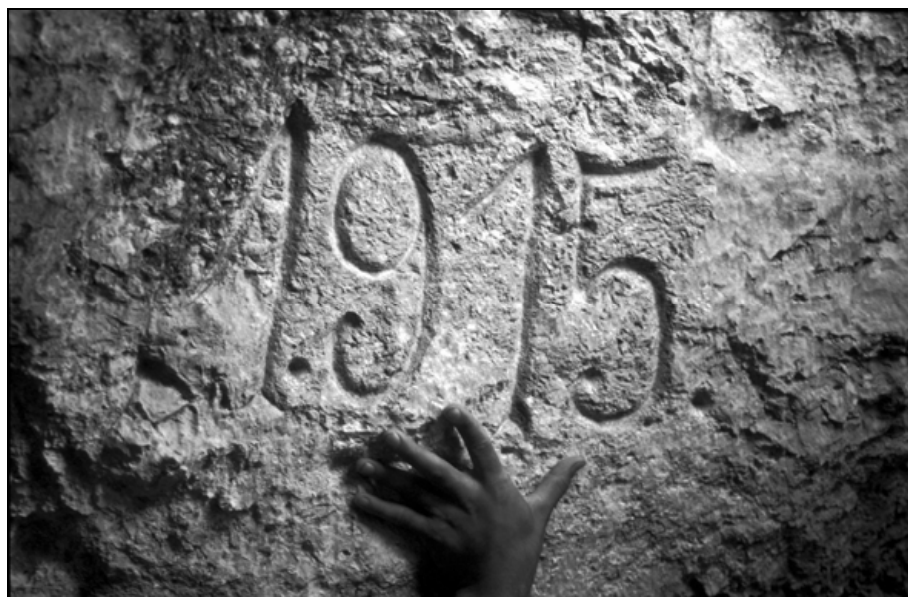
Špiljarova špilja

Raznih natpisa i potpisa iz 20. st. u svim lako dostupnim špiljama ima neobično mnogo; oni svakako nagrđuju špilju, ali ima ih nekoliko zanimljivih, koje nastojimo sačuvati. Na jugoistočnom dijelu Velebita, na Crnopcu, u vrlo nepristupačnom kamenjaru, u vrijeme Prvog svjetskog rata, boravili su ljudi. Tu su se vjerojatno skrivali, ne želeći da budu unovačeni u vojsku. Samo petnaestak metara od nedavno sagrađenog planinarskog skloništa, Tatekove kolibe na Crnopcu, na nadmorskoj visini od oko 1100 m, nalazi se jamski ulaz dubok 6 m u malu špilju. Špilja je nazvana Špiljareva ili Dezerterka po dezerterima koji su se u prošlim ratovima skrivali na Velebitu, a zvali su ih "špiljarima". U špilji je nađeno ostataka vatrišta, stakla razbijenih boca, truleži od granja i dasaka (čak i jedna brava za vrata), a na stijeni špilje vještom klesarskom rukom isklesana godina 1915. Do Tatekove kolibe sada vodi dobro označena planinarska staza, a i šumska cesta je došla na udaljenost od 20 minuta hoda, pa je pristup do špilje jednostavan. Ostaje pitanje kako su ljudi pred gotovo jedno stoljeće dolazili u ovo bespuće i tu našli skrovište? Da nema ovih dokaza boravka u špilji teško bi se moglo povjerovati da je netko tu živio.²² U tom bespuću nađeno je još nekoliko jama u kojima su, vjerujemo, u razdoblju Prvog i Drugog svjetskog rata obitavali ljudi, kao što je Zdenkova jama na stazi Malog princa i Tvrdoglava špilja između Kite Gaćešine i Munižabinog vrha.²³

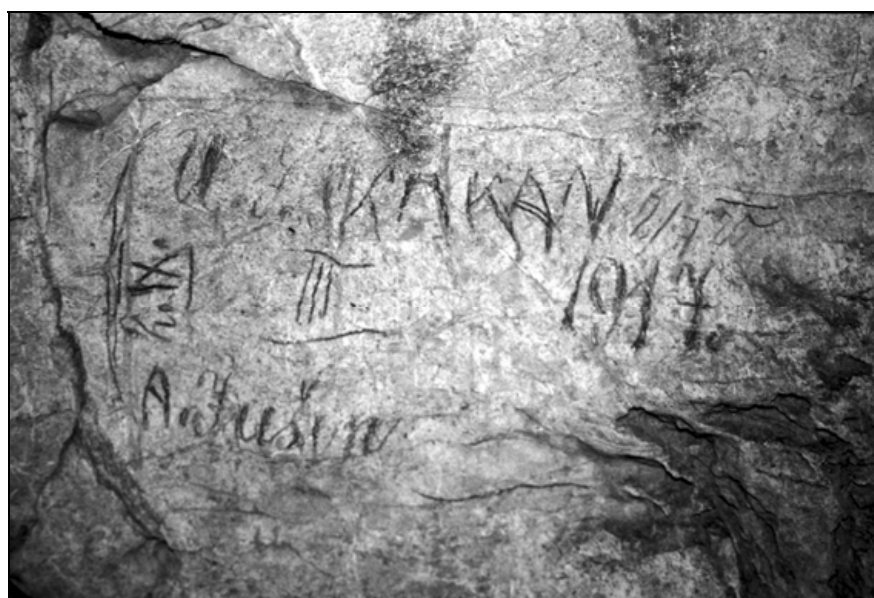
²¹ S. BOŽIČEVIĆ, 1969, 180-183.

²² V. BOŽIĆ, 2002, 38-40.

²³ V. BOŽIĆ, 2007.

Sl. 9. Natpis 1915 u Špiljarovoj špilji kod Tatekove kolibe na Crnopcu

Sl. 10. Natpis U. J. SKAKAN 1917 u Matešičevoj špilji kod Slunja

Sl. 11. Natpis 28.XI.1934. FABRICI. u špilji Veternici na Medvednici

Matešićeva špilja

Sjeveroistočno od Slunja nalazi se selo Matešić i špilja istog imena. Ulaz je ispod dvadesetak metara visoke stijene u koji sada samo povremeno ponire potok. To je prolazna špilja, odnosno špiljski sustav Matešićeva špilja - Popovačka špilja. Oko dvjesto metara od ulaza u Matešićevu špilju nalazi se potok koji dalje teče cijelom špiljom i istječe iz dijela koji se zove Popovačka špilja, a onda utječe u Koranu. Špilju su istraživali članovi karlovačkih i zagrebačkih speleoloških udruga.²⁴ Zbog svoje zanimljivosti, posebno zbog prolaza potočnim dijelom špilje, gdje potok teče kroz uski kanjon i pravi jezerca, bukove i slapove, pa treba gaziti po vodi a negdje i zaplivati, taj je špiljski sustav postao, nekoliko zadnjih godina, speleološko učilište.²⁵ Iskorištena je i stijena ispred ulaza u Matešićevu špilju na kojoj se vježba penjanje, spuštanje i prečenje s pomoću speleoloških užadi, a na

²⁴ I. JELINIĆ, 1998, 3-5.

²⁵ V. BOŽIĆ, 2006, 358-361.

okolnim livadama vježba se boravak u prirodi pod šatorima, tako da je ta lokacija pravi speleološki raj. Svi koji prolaze špiljom ne malo se iznenade kad u stijeni špilje, u njezinu potočnom dijelu ugledaju natpise iz 1917. Moguće je vidjeti natpise ANKA NERALIĆ 21.IX.1917 LAGIĆ²⁶ i U.J.SKAKAN 1917, a ima ih i iz 1935. Tko su bili ti posjetitelji nažalost nije poznato, ali je zanimljivo jer se do mjesta gdje su napisani ne može doći suh, potrebno je gaziti po vodi.

Špilja Veternica

Špilju Veternicu na Medvednici, udaljenu oko 10 km zračne udaljenosti od središta Zagreba, ljudi su počeli istraživati u veljači 1933., ali je javnost za nju saznala tek u travnju 1934. Kada se pročulo da se u blizini grada nalazi golema špilja puna raznih ukrasa, u kojoj ima i mnogo šišmiša, počela je invazija na nju. Ulazili su mnogi znatiželjnici, divili se viđenome, ali nesvjesni onoga što čine, počeli su je oštećivati lomljenjem i iznošenjem sigi te nagrđivati stavljanjem svojih potpisa po njezinim stijenama. Neke od iznesenih sigi iskoristili su, stavljanjem u izloge, za promidžbu špilje ukazivanjem na njezinu zaštitu, ali su mnoge sige, nakon zadovoljenja znatiželje bačene kao obično kamenje. Nakon te najezde 1934. ostale su mnoge polomljene sige i brojni natpisi, naročito u prvom, lakše prohodnom dijelu špilje.²⁷ Koncem sedamdesetih godina prošlog stoljeća odlučeno je da se špilja uredi za posjete turista (ne samo da ju posjećuju znatiželjnici s vlastitim svjetlom), odnosno da treba urediti put kroz špilju, postaviti rasvjetu, također temeljito ju očistiti. Jedan od poslova je bio skidanje ili pranje bezbrojnih natpisa po dijelu špilje koji je prozvan turističkim, tj. od ulaza do Kalvarije (dug 380 m). Uz pomoć suvremene tehnologije skinuti su natpisi u tom dijelu špilje. Radi sjećanja na istraživačku euforiju iz 1934., u dvoranici zvanoj Separé, ostavljen je natpis 28.XI.1934. FABRICI. Ustanovljeno je da je taj Fabrici, jedan od tadašnjih "istraživača", bio vatrogasac, koji je ostavši bez posla privukao pažnju na sebe tako da se neopazice popeo na toranj zagrebačke katedrale i na njemu izvodio akrobacije.²⁸ Zagrebački speleolozi i voditelji turista po špilji, djelatnici Parka prirode Medvednica, novодоšlim posjetiteljima obvezatno pokazuju taj natpis i pričaju im o početcima istraživanja špilje.²⁹

²⁶ I. JELINIĆ, 1998, 3-5.

²⁷ S. BOŽIČEVIĆ, 1961, 7-24.

²⁸ H. MALINAR, 1984, 863-866.

²⁹ V. BOŽIĆ, 2003, 13-35.

Sl. 12. Pogled na velebitski krš i otoke

Zaključak

Iz iznesenog je lako zaključiti da su stari natpisi zapravo pisani dokumenti o davnim posjetama špiljama. Ovdje navedeni natpisi nisu jedini. Istražujući špilje pojedini su autori samo naveli da u špiljama ima i nekih natpisa, ali ih nisu proučavali. Tako npr. Mirko Malez za Špilju u zaljevu Prtljug na otoku Ugljanu (Malez, 1954) kaže: "...u pećini na stijenama nalazimo mnogo starih natpisa, što nam govori, da je ova pećina bila često u historijsko vrijeme posjećivana...".³⁰ Uz stare natpise u špiljama može se naći i raznih predmeta, pa ti natpisi samo upućuju na dalje proučavanje, i povijesnih dokumenata u literaturi i na potrebu arheoloških istraživanja špilja. Zbog toga bi bilo potrebno navedene natpise zaštititi da se ne unište prirodnim procesima, npr. u Vlaškoj peći, i ljudskim nemarom, npr. šaranjem preko ovih natpisa.

Treba reći da današnji speleolozi kod istraživanja novootkrivenih špilja i

³⁰ M. MALEZ, 1954, 14.

jama na ulazu stavljaju oznaku svoje udruge, po kojoj ostali speleolozi znaju da je već netko ovu špilju ili jamu istražio ili ju još istražuje. U razgranatim špiljama i jamama koje istražuju speleolozi više udruga, speleolozi često na kraju kanala ili na početku nekog odvojka stavljaju oznaku po kojoj ostali znaju da je netko već istražio taj dio ili ga još treba istražiti. Takve oznake olakšavaju istraživanje i nemaju svrhu hvaliti se boravkom u špilji.

Svi koji vole prirodu, posebno onu podzemnu, trebali bi upozoravati sve koji ulaze u špilje, da ih ne nagrđuju ni na koji način, naročito ne šaranjem po stijenama špilje, odnosno stavljanjem svojih potpisa.

Literatura

- Šefik BEŠLAGIĆ, Natpis na bosančici u Krmpotama kod Senja, *Diadora*, VIII, Zadar, 1975, 141-147.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, Planinari u Hrvatskoj i speleologija, *Naše planine*, 7, Zagreb, 1956, 300-314.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, Pećina Veternica nekada, sada i u budućnosti, *Speleolog*, 7/8, Zagreb, 1961, 7-24.
- Srećko BOŽIČEVIĆ, Vitezić - pećina na otoku Krku - primjer turističkog iskorišćavanja, *Priroda*, 56,6, Zagreb, 1969, 180-183.
- Vlado BOŽIĆ, Baračeve špilje nekad i danas, *Speleolog*, 10/11, Zagreb, 1975, 2-6.
- Vlado BOŽIĆ, Kraljičina špilja na Visu, *Naše planine*, 7-8, Zagreb, 1987, 178-179.
- Vlado BOŽIĆ, Jučer je bilo otvorenje i rasvjeta špilje Samograd., *Naše planine*, 3-4, Zagreb, 1990, 79-80.
- Vlado BOŽIĆ, O starim natpisima u Vlaškoj peći, *Speleolog*, 38/39, Zagreb, 1992, 43-47.
- Vlado BOŽIĆ, Speleološka djelatnost I.V.Valvasora u Hrvatskoj, *Speleolog*, 40/41, Zagreb, 1995, 35-39.
- Vlado BOŽIĆ, Glagoljaški natpis u Druškoj peći, *Speleolog*, 44/45, Zagreb, 1999, 27-29.
- Vlado BOŽIĆ, "Špiljarova" špilja, *Hrvatski planinar*, 2, Zagreb, 2002, 38-40.
- Vlado BOŽIĆ, Povijest istraživanja Veternice, Elaborat R. Ozimec – J. Bedek – S. Gottstein – Matočec – V. Božić, *Ekološka analiza i inventarizacija faune špilje Veternice u Parku prirode Medvednica*, Zagreb, 2003, 13-35.
- Vlado BOŽIĆ, Novo speleološko učilište, *Hrvatski planinar*, 10, Zagreb, 2006, 358-361.
- Vlado BOŽIĆ, Skloništa "špiljara" na Crnopcu, *Speleolog*, 53, Zagreb, 2007. (u tisku)
- Jakov CHIUDINA, Pohod Vrličke Pećine, *Vrlika*, Spljet, 1885, 15-18.
- Štašo FORENBAHER, Vlaška peć kod Senja, *Opuscula arheologica*, 11-12, Zagreb, 1987, 1-15 (83-97).
- Alberto FORTIS, Podzemno putovanje, *Put po Dalmaciji*, (pretisak) Zagreb, 1984, 188-193.
- Julije FRAS, Špilja kod Perušića, *Topografija karlovačke vojne krajine*, (pretisak) Gospić, 1988, 171.
- Branko FUČIĆ, Glagoljaški natpisi, *Rad JAZU*, 57, Zagreb, 1982, 249.

- Mladen GARAŠIĆ, Godina 1892 - godina osnutka prve organizacije vezane uz speleološku djelatnost u Hrvatskoj, *Spelaeologia Croatica*, 3, Zagreb, 1991, 53-55.
- Marinko GJIVOJE, Špilja Rača na otoku Lastovu, *Naše planine*, 6, Zagreb, 1951, 154-159.
- Ante GLAVIČIĆ, Prehistorijski nalazi u Vlaškoj pećini i gradini zapadno od Senja, *Senjski zbornik*, III, Senj, 1967-1969, 8-11.
- Ante GLAVIČIĆ, Natpis bosančicom iznad Vlaške peći, *Senjski zbornik*, IX, Senj, 1981-1982, 89-90.
- Dragutin HIRC, Pohod Vrličke pećine (špilje), *Prirodni zemljopis Hrvatske*, Zagreb, 1905, 588-590.
- Igor JELINIĆ, Sustav Matešićeva spilja - Popovačka spilja, *Speleo'zin*, 8/9, Karlovac, 1998, 3-5.
- Tihomir KOVAČEVIĆ TIHI, *Baraćeve špilje*, Rakovica, 2003, 1-48.
- Ivan KUKULJEVIĆ - SAKCINSKI, *Natpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1891, 313.
- Ivan LOVRIC, Spilja nad prvim izvorom Cetine, *Bilješke o Putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i život Stanislava Sočivice* (pretisak), Zagreb, 1948, 11-20.
- Mirko Malez, Pećina kod zaljeva Prtljug, Pećine otoka Iža i Ugljana, *Speleolog*, god. 2, 1, Zagreb, 1954, 14.
- Mirko Malez, Samogradska pećina, Speleološki objekti jugozapadne Like, JAZU, *Acta geologica*, III, Zagreb, 1962, 150-153.
- Mirko MALEZ, O meteorološkim odnosima u Samogradskoj pećini kod Perušića (Lika). *Krš Jugoslavije*, Zagreb, 1964, 11.
- Mirko MALEZ, Povijest speleoloških istraživanja u Hrvatskoj, *Deveti jugoslavenski speleološki kongres*, Zagreb, 1984, 73-102.
- Hrvoje MALINAR, Zaštita i uređenje spilje Veternice, *Deveti jugoslavenski speleološki kongres*, Zagreb, 1984, 863-866.
- Slavko MARJANAC, Pećine i jame otoka Lastova, *Speleolog*, 4, 1-2, Zagreb, 1956, 10-19.
- Grga NOVAK, Arheološka istraživanja na otocima Lastovu i Korčuli u 1953. godini, *Ljetopis JAZU*, 60, Zagreb, 1956, 227-230.
- Grga NOVAK, Kraljičina špilja. Vis, Zagreb, 1961.
- Josip POLJAK, Vlaška peć. Pećine hrvatskog krša III, pećine Hrvatskog primorja od Rijeke do Senja, *Prirodoslovna istraživanja JAZU*, 15, Zagreb, 1924, 259-260.
- P. R. SAUSOVIĆ, "Tvrda špilja" i "Ravnička špilja" na Visu, *Hrvatska*, 12, od 19. lipnja, Zadar, 1886, 313-321.
- Pavle VRANJICAN – Stašo FORENBAHER, Prehistorijska nalazišta u špiljama dužobale Hrvatskog primorja, *Speleolog*, 30/31, Zagreb, 1985, 53-55.
- Stjepan VUKSAN, Fenomen krasa, *Glasnik hrvatskog prirodoslovnog društva*, XXI, Zagreb, 1909, 16-18.

DIE ALTEN INSCRIFTEN IN EINIGEN KROATISCHEN HÖHLEN

Zusammenfassung

Einer der Beweise der ehemaligen Besuchs und der Erforschungen von Höhlen, besonders derjenige, die sehr leicht erreichbar sind und somit auch oft besucht wurden, einer ist Inschriften hinterlassen. Die Neueren vermutet man, entstellen die Höhlen, jedoch sind älteren, besonders wenn mit ihnen auch das Jahr des Schreibens steht, ein wichtiges Dokument, sodass sie die Speläologen vermerken und versuchten sie zu schützen. Die ältesten Inschriften solcher Art stammen aus der Umgebung von Senj, aus Vlaška peć, geschrieben mit der bosnischen Schrift und man glaubt, dass sie zwischen 1600 und 1650 entstanden sind. Es folgt die Inschrift in Druška peć auf Učka aus dem Jahre 1637, in glagolitischer Schrift geschrieben; mehr Inschriften sind in lateinischer Schrift geschrieben, aus Kraljičina špilja auf Vis aus dem Jahre 1643, 1641, 1665 und später 1815, und jüngere, aus Gospodska špilja bei der Quelle des Cetina-Flusses aus 1775 und 1776, genauso viele aus dem 19. und 20. Jahrhundert. Die Inschriften aus dem 19. Jahrhundert gibt es viele, aber viel wichtiger sind jene aus der Höhle in Samograd bei Perušić aus 1835 und 1888, aus der Höhle Rača auf der Insel Lastovo aus dem Jahre 1848, aus Donja Baračeva špilja (Höhle) bei Rakovica aus dem Jahre 1892, und weitere Inschriften vom Ende des Jahrhunderts aus der Höhle Biserujka auf der Insel Krk. Außerdem sind aus dem 20. Jahrhundert nennenswert: die Inschrift aus dem Jahre 1915 in der Höhle von Špiljar oder Dezeterska špilja (Höhle) auf Crnopac, die Inschriften 1917 aus der Matešić-Höhle bei Slunj und die Inschrift aus dem Jahre 1934 aus der Höhle Veternica bei Zagreb.

Schlusswörter: Höhle, Inschriften, Kroatien

ANCIENT INSCRIPTIONS IN SOME CROATIAN CAVES

Summary

One proof of ancient visitors to and research of caves, especially those which are easy to approach and therefore very often visited, are the inscriptions left there. Those new inscriptions, it is believed, ruin the caves, while those ancient, especially if the years are inscribed, today represent an important document and speleologists record them and try to protect them. The oldest such inscriptions were found in the area of Senj, in Vlaška Peć cave, written in *Bosančica* (a type of cyrillic alphabet), originally from 1600 and 1650. After this, there is an inscription in Druška Peć cave on Mount Učka from 1637 written in Glagolitic; more inscriptions in Latin alphabet from the Kraljičina Špilja (the Queen's Cave) on the island of Vis written in 1643, 1641, 1665 and later in 1815 and later; from Gospodska Špilja (the Lord's Cave) on the source of the Cetina from 1775 and 1776 and many others from the 19th and 20th centuries. The inscriptions from the 19th centuries are numerous and the most important are: from the cave Samograd near Perušić from 1835 and 1888, from the Rače cave on the island of Lastovo from 1848, from Donja Baračeva cave near Rakovica written in 1892 and more inscriptions from the end of the 19th century near the cave Biserujka on the island of Krk. Amongst the inscriptions from the 20th century, other valuable inscriptions are those in Špiljareva or Dezerterska cave on Crnopac from 1915, the inscription from 1917 from the Matešićeva cave near Slunj and inscription from 1934 from the cave Veternica near Zagreb.

Key words: caves, inscriptions, Croatia